

Szwarc, Andrzej

"Polnische Bergarbeiter im Ruhrgebiet 1870-1945. Soziale integration und nationale Subkultur einer Minderheit in der deutschen Industriegesellschaft", Christoph Klessmann, Göttingen 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 603-604

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Twórcy polskiej myśli politycznej. Zbiór studiów, pod redakcją Henryka Zielińskiego, „Polska myśl polityczna XIX i XX wieku” t. II, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1978, s. 293.

Zamieszczone w tomie szkice prezentują wybrane elementy biografii polityków najróżniejszych przekonań, od skrajnej prawicy po rewolucyjną lewicę. Piszą: Jakub Forst-Battaglia o czołowym stańczyku Pawle Popielu, Bohdan Cywiński o myśli politycznej Edwarda Abramowskiego, twórcy polskiej wersji kooperatyizmu, Jan St. Miś o idei niepodległościowej w myśli politycznej Wilhelma Feldmana, reprezentanta tzw. obozu niepodległościowego, Włodzimierz Suleja o systemie politycznym przywódcy aktywizmu w okresie pierwszej wojny światowej Władysława Studnickiego, konstruowanym przez tego działacza przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości, Artur Leinwand o poglądach i koncepcjach politycznych socjalisty Hermana Libermana, Roman Wapiński o koncepcjach politycznych Władysława Sikorskiego i Maria Turlejska o rozwoju myśli politycznej jednego z przywódców KPP Alfreda Lampego.

Poza szkicem Romana Wapińskiego przesłoniętym wydaną niemalże jednocześnie z nim książkową biografią Władysława Sikorskiego pióra tego samego autora, artykuły wprowadzają nowe informacje i ustalenia oparte najczęściej na mało dotąd wykorzystywanych źródłach drukowanych, oraz rzadziej na materiałach archiwalnych.

Tom jest jednym z pierwszych kroków prowadzących do opracowania, po macoszemu dotąd traktowanej przez historyków nowoczesnej polskiej myśli politycznej.

T. N.

Henryk Barycz, Historyk gniewny i niepokorny. Rzecz o Wacławie Sobieskim, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1978, s. 492.

Monografia pióra jednego z czołowych badaczy dziejów oświaty i nauki omawia życie i twórczość naukową dzisiaj już nieco zapomnianego, ale ongiś bardzo głośnego luminarza polskiej historiografii Wacława Sobieskiego (1872—1935).

Praca, aczkolwiek oparta na kompletnie wykorzystanym materiale archiwalnym i bogatej literaturze przedmiotu, oraz posiadająca skromny co prawda ze względu na nienaukowe wydawnictwo aparat erudycyjny, nie jest jednak typową pozycją z dziedziny historii historiografii. Autor omawia wprawdzie wszechstronnie i wnikliwie działalność naukową, publicystyczną i dydaktyczną Wacława Sobieskiego, ale nie te problemy interesują go najbardziej. Pasjonuje go przede wszystkim postawa życiowa wybitnego historyka krakowskiego, jego nonkonformizm i niepokorność.

W rezultacie powstała praca ciekawa i ważna, nie tylko sumująca jeden z odcinków polskiej historiografii pierwszych dziesięcioleci XX wieku, ale jednocześnie skłaniająca do przemyśleń nad sensem i istotą zawodu historyka.

T. N.

Christoph Klessmann, Polnische Bergarbeiter im Ruhrgebiet 1870—1945. Soziale Integration und nationale Subkultur einer Minderheit in der deutschen Industriegesellschaft, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1978, s. 306.

Główna teza pracy sprowadza się do zdania, iż dyskryminacja z jednej strony, zaś naciski germanizacyjne wobec polskich robotników z drugiej wywoływały przeważnie efekt odwrotny od zamierzonego. Utrudniały one integrację z nowym środowiskiem i sprzyjały wytworzeniu się swoistej subkultury. Klessmann analizuje

politykę kolejnych rządów niemieckich w stosunku do Polaków, poświęcając najwięcej miejsca okresowi do 1918 r. (o czasach Republiki Weimarskiej i III Rzeszy informuje skrótowy rozdział V, liczący zaledwie 15 stron). W powiązaniu z tą problematyką przedstawia skrupulatnie strukturę demograficzną i społeczną polskiego wychodźstwa, omawia jego organizacje polityczne, oświatowe i kulturalne, materialne warunki pracy i bytowania w Niemczech itd. Zwraca uwagę na stosunkowo wysoki stopień wewnętrznej integracji omawianej zbiorowości, podkreślając znaczenie formalnych i nieformalnych sankcji grupy wobec tych jej członków, którzy wyłamywali się ze zbiorowej solidarności. Uwypukla także rolę religii katolickiej i polskiego duchowieństwa. Natomiast w przeciwieństwie do pracy K. Murzynowskiej (*"Polskie wychodźstwo zarobkowe w Zagłębiu Ruhry w latach 1880—1914"*, Warszawa 1972), z którą parokrotnie polemizuje (choć w zasadzie ocenia ją pozytywnie), autor niniejszej książki nie uznaje raczej za czynnik znaczący wpływów ruchu robotniczego wśród polskich emigrantów.

Klessmann wykorzystuje archiwalia znajdujące się w RFN, NRD i Polsce; większość z nich to raporty administracji i policji. Starannej analizie poddaje materiały statystyczne tejże proveniencji; przedstawia je w 33 przejrzystych tabelach, obrazujących wiek, płeć i rozmieszczenie polskiej mniejszości w Westfalii w kilku przekrojach chronologicznych.

Autor zna dobrze polską literaturę przedmiotu, łącznie z najnowszymi opracowaniami i publicystyką; nie pomija przy tym socjologicznych studiów nad emigracjami, począwszy od Thomasa i Znanieckiego *"Polish Peasant in Europe and America"*. Na tym tle dziwi nieco prawie całkowite pominięcie materiałów pamiętnikarskich. Nie jest ich wiele i nie wszystkie dotyczą Zagłębia Ruhry; skądinąd trudna do wytłumaczenia jest np. rezygnacja z wykorzystania pamiętnika Jakuba Wojciechowskiego, który uchodzi za wzorcowe przedstawienie dziejów robotnika polskiego w II Rzeszy. Stracił na tym niewątpliwie rozdział IV (*"Das offene Konflikt zwischen sozialer Integration und nationaler Loyalität"*, s. 145—171).

Krótką notką na okładce zachęca zachodnioniemieckiego czytelnika wzmianką o aktualności tematu w kraju, który korzysta z usług *Gastarbeiterów*; treść nie wskazuje jednak, by autorowi przyświecały jakiegokolwiek pozanaukowe cele.

A. S.

Józef Iwicki, *Z myślą o Niepodległej... Listy Polaka, żołnierza armii niemieckiej, z okopów I wojny światowej (1914—1918)*, wybór, wstęp i opracowanie Adolf Juzwenko, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1978, s. 302.

Zbiór kilkuset listów Józefa Iwickiego przechowywanych w Dziale Rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (sygnatura 116/75, T. 1 — 4) jest ciekawym źródłem dla badacza świadomości narodowej i politycznej Polaków w latach poprzedzających odrodzenie niepodległego państwa polskiego.

Najcenniejsza część tego materiału (około 50%, tj. 304 listy, część ze znacznymi skrótami pomijającymi wątki ściśle osobiste i powtarzające się) znalazła się w wydawnictwie przygotowanym do druku przez Adolfa Juzwenkę.

Listy pisane do matki od 27 września 1914 r. do 15 grudnia 1918 r. przez młodego studenta, zmobilizowanego do armii niemieckiej i walczącego początkowo na zachodnim a następnie na wschodnim teatrze działań wojennych, nie dotyczyły wielkiej polityki, lecz spraw^f pozornie drobnych i codziennych, niemniej bardzo ważnych dla badacza mentalności społecznej, rzadko dysponującego tak szczerym i w miarę kompletnym materiałem.

T. N.